

*До спеціалізованої вченої ради ДФ 2023-11
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого
61024, м. Харків, вул. Пушкінська, 77*

РЕЦЕНЗІЯ

кандидата юридичних наук Тищенко Ольги Ігорівни (рецензента) на дисертацію Аббасової Дарії Лазимівни «Правове забезпечення та реалізація етичних норм у кримінальному процесі України», подану на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право»

Оцінка актуальності обраної теми. Актуальність обраної Д. Л. Аббасовою теми дисертаційної роботи свідчить стан її дослідження в кримінальній процесуальній науці, адже більшість наукових досліджень проблематики правового забезпечення та реалізації етичних норм у кримінальному процесі України були проведені ще за чинності попереднього кримінального процесуального законодавства (КПК 1960 р.), тому відображені в них напрацювання вимагають переосмислення з урахуванням сучасного кримінального процесуального законодавства та правозастосовних реалій. Тож, обраний авторкою вектор наукового дослідження є актуальним, оскільки її дисертація є першою у вітчизняній науці кримінального процесу працею, в якій проведено комплексне дослідження проблематики правового забезпечення та реалізації етичних норм у кримінальному процесі України. Зміст роботи, висновки і рекомендації переконливо свідчать про відповідність дисертації вимогам сьогодення, що підтверджує актуальність обраного напрямку дослідження.

Оцінка наукової обґрунтованості положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, та оволодіння здобувачкою методологією наукової діяльності. Обґрунтованість отриманих результатів значною мірою забезпечується фактом опрацювання здобувачкою істотного обсягу літературних джерел: робота містить список із 555 використаних наукових, нормативних та правозастосовних джерел. Значною є емпірична

база, на яку спирається дисертантка – рішення ЄСПЛ, КСУ, ВС, матеріали узагальнення судової практики (проаналізовано судові рішення, внесені до ЄДРСР), постанови пленуму ВСУ, рішення та роз'яснення РАУ, рішення ВРП, ВКДКА, КДКП, КДКА регіонів.

У межах дослідження проведено анкетування, під час якого опитано 545 фахівців у галузі кримінальної юстиції, зокрема 23 судді, 37 прокурорів, 242 слідчих, 118 адвокатів, 125 правників-науковців.

Використання комплексу загальнонаукових та спеціальних методів наукового пізнання демонструє належний рівень оволодіння здобувачкою методологією наукової діяльності, що значною мірою забезпечило достовірність, повноту та об'єктивність отриманих результатів. Так, методологічну основу дослідження становить діалектичний метод наукового пізнання, що дозволив осмислити сутність етичних норм у взаємозв'язку з категоріями філософії та права та виявити їх суперечність на прикладі етико-правових дилем. Також дисертанткою використовувалися: історичний метод – дослідження стану наукового осмислення обраної проблематики та виокремлення перспективних напрямків подальшого дослідження; порівняльно-правовий метод – вивчення зарубіжного досвіду з метою удосконалення національного законодавства та правозастосовної практики у межах об'єкта дослідження; метод спостереження – виявлення недоліки правового забезпечення етичних норм та проблеми їх реалізації у кримінальних процесуальних процедурах; метод аналізу – визначення моральних норм та моральнісних установо як складових етики; метод синтезу – структурування поняття етика, мораль і моральність у кримінальному процесуальному контексті; метод узагальнення – формування висновків за результатами проведеного дослідження; логіко-юридичний метод – розробка пропозицій і рекомендацій щодо удосконалення національного кримінального процесуального законодавства та правозастосовної практики та ін. Використання комплексу методів

сприяло формуванню повного і всебічного уявлення про предмет дослідження, а також забезпеченню об'єктивності отриманих результатів.

Таким чином, можна стверджувати, що наукові положення і висновки, сформульовані у дисертації, є обґрунтованими та достовірними.

Оцінка практичного значення одержаних автором дисертації результатів. Отримані висновки та практичні пропозиції, що містяться у дисертації, можуть бути використані за різними напрямками: у науково-дослідницькій сфері – для подальших наукових досліджень проблематики правового забезпечення та реалізації етичних норм у кримінальному процесі України; у законотворчій діяльності – для вдосконалення норм кримінального процесуального законодавства України з позиції етики та інших філософських категорій; у правозастосовній діяльності – для створення методологічного підґрунтя роботи слідчих, прокурорів, адвокатів, суддів, формування єдиної судової практики з питань реалізації етичних норм у кримінальному процесі України, а також забезпечення прав та свобод людини у кримінальному провадженні; у навчальному процесі – під час викладання курсу кримінального процесу та інших кримінальних процесуальних дисциплін, а також підготовки навчально-методичних матеріалів з кримінального процесу (підручників, навчальних посібників тощо).

Оцінка новизни представлених теоретичних та/або експериментальних результатів проведених здобувачем досліджень та рівня виконання поставленого наукового завдання. До найбільш вагомих положень, що можуть претендувати на наукову новизну, на погляд рецензента, слід віднести наступні здобутки авторки:

– констатовано, що відсутність чіткої нормативної підстави для врахування релігійних переконань осіб, до яких застосовуються запобіжні заходи, призводить до компенсаторного використання суддями етичних (однак не юридичних) аргументів для обґрунтування окремих процесуальних рішень у цих питаннях;

– запропоновано запровадити судовий контроль при вирішенні питання проведення огляду трупа, пов'язаного з екстумацією, у випадках, коли родичі померлого заперечують проти проведення цієї слідчої дії;

– обґрунтовано необхідність поширення права не свідчити проти близьких родичів та членів сім'ї на представників ЛГБТ-спільноти, які оформили реєстроване партнерство (за умови прийняття ЗУ «Про інститут реєстрованих партнерств») шляхом доповнення п. 1 ч. 1 ст. 3 КПК України в частині визначення реєстрованого партнера як близького родича або члена сім'ї;

– констатовано, що спірним з позиції дотримання етичних норм є використання у кримінальному провадженні при проведенні впізнання фотознімків людей (фотографій із акаунтів у соціальних мережах або із інших кримінальних проваджень) без отримання згоди особи, яка зображена на фотознімку, на таке використання. Проаналізовано альтернативні варіанти вирішення цієї проблеми, зокрема шляхом застосування стороною обвинувачення штучного інтелекту (програмного забезпечення) для генерування фотографій-статистів;

– аргументовано, що якщо під час обшуку житла або іншого володіння виникає необхідність провести обшук особи, який передбачає її оголення, має здійснюватися безперервна, але роздільна відеофіксація: відеофіксація обшуку житла та іншого володіння не має перериватися, однак відеофіксація особистого обшуку має здійснюватися в окремій кімнаті на окремий відеофіксуючий пристрій з подальшим записом інформації на окремому матеріальному носії (який зберігається в опечатаному вигляді і може надаватися лише суду під час судового розгляду).

Низка інших наукових положень удосконалює сучасне наукове знання щодо правового забезпечення та реалізації етичних норм у вітчизняному кримінальному процесі та окремі з них набули подальшого наукового розвитку (с. 9-11 дисертації).

Поставлене наукове завдання виконане на належному рівні, оскільки дисертація містить нові науково обґрунтовані результати проведених досліджень, які розв'язують конкретне наукове завдання – вироблення пропозицій щодо правового забезпечення та реалізації етичних норм у кримінальному процесі України.

Оцінка змісту дисертації та її оформлення. Зміст дисертації відповідає заявленій темі та запропонованому плану роботи. Структура дисертації є цілком логічною для наукового дослідження. Робота складається зі вступу, 2-х розділів, які містять 8 підрозділів, висновків, списку використаних джерел (555 найменувань) та додатків. Загальний обсяг рукопису дисертації становить 312 сторінок, з яких основний текст викладено на 213 сторінках.

У вступі обґрунтовується актуальність теми, висвітлюється ступінь її наукової розробленості, формулюються об'єкт, предмет, мета та завдання дослідження, визначаються теоретико-методологічні основи й емпірична база, обґрунтовується наукова новизна одержаних результатів, їх теоретичне та практичне значення, форми апробації та структура дисертаційної роботи.

У розділі 1 «Етичні норми у кримінальних процесуальних правовідносинах: теоретичні основи дослідження» викладаються базові теоретичні положення, які послужили основою для подальшої розробки проблемних питань обраної тематики.

У підрозділі 1.1. «Етичні норми у кримінальному процесі як предмет наукового осмислення» авторка розглянула категорії «етика», «мораль» і «моральність», їх співвідношення та значення у праві загалом, та кримінальному процесі зокрема, розкрила етичні аспекти кримінальних процесуальних принципів, дослідила наукові доробки, присвячені професійній етиці суб'єктів кримінального процесу та реалізації етичних стандартів у кримінальних процесуальних процедурах, зокрема, в особливих порядках кримінального провадження (щодо неповнолітніх, осіб, до яких

можуть застосовуватись примусові заходи медичного характеру, у кримінальних провадженнях на підставі угод).

У підрозділі 2.1. *Поняття етики та її роль у регламентації кримінальних процесуальних правовідносин* авторка сформулювала критерії для визначення етичних аспектів кримінальної процесуальної діяльності: (а) кримінальна процесуальна норма містить пряме посилення на етичні категорії (честь, гідність, справедливість, свобода); (б) кримінальна процесуальна норма не містить прямого посилення на етичні категорії, але наповнена етичним змістом; (в) кримінальна процесуальна норма визначає порядок взаємодії суб'єктів кримінального провадження з позиції етичних категорій; (г) існує імовірна суперечність кримінальної процесуальної норми з етичними категоріями; (ґ) кримінальна процесуальна норма наділяє суб'єкта правозастосування правом вибору варіанту поведінки у кримінальних процесуальних правовідносинах або не регламентує відносини, які можуть виникнути у правозастосовній практиці. На підставі наведених критеріїв авторка виокремила три ключові вектори дослідження згідно окресленої тематики: 1) етичний зміст кримінальної процесуальної норми; 2) вплив етики на правозастосування; 3) етичні проблеми взаємодії суб'єктів кримінального провадження.

У підрозділі 1.3.1. *Міжнародні стандарти правового забезпечення етичних норм у кримінальному процесі* авторка піддала осмисленню міжнародні стандарти: а) професійної етики прокурорів, суддів, слідчих, адвокатів; 2) заборони катування або нелюдського чи такого, що принижує гідність поводження; 3) недопустимості безпідставного обмеження прав і основоположних свобод людини; 4) заборони застосування обману у кримінальному процесуальному доказуванні. Зроблено висновок про те, що вказані стандарти орієнтують реформування сфери кримінальної юстиції у концепції юснатуралізму, за якої право не тотожне закону, а поєднує в собі також мораль, справедливість, звичаї та традиції, та виступають показником ефективності кримінальної процесуальної діяльності.

У розділі 2 «Проблеми правового забезпечення та реалізації етичних норм у кримінальних процесуальних процедурах» авторка дослідила вказану проблематику в рамках окремих кримінальних процесуальних процедур.

У підрозділі 2.1. «Дотримання етичних стандартів кримінальної процесуальної діяльності під час застосування запобіжних заходів, які передбачають фізичний примус» авторка дослідила етико-правові проблеми дотримання етичних стандартів кримінальної процесуальної діяльності під час застосування запобіжних заходів, які передбачають фізичний примус у таких питаннях, як:

1) примусове годування осіб, які тримаються під вартою. На думку рецензента, доволі цікаво розкрита проблематика примусового годування в контексті практики ЄСПЛ та аргументації вчених (с. 52-57). Виокремлено критерії, за яких примусове годування не порушує ст. 3 КЗПЛ;

2) евакуація осіб, які тримаються під вартою. Дисертанткою аргументовано, що альтернативою скасування або зміні запобіжного заходу та гарантією права на безпеку в умовах воєнного стану є евакуація ув'язнених. Водночас зауважено, що умови транспортування та застосування спеціальних засобів примусу можуть входити у конфронтацію з положеннями ст. 3 КЗПЛ, тому запропоновано враховувати критерії, сформовані у практиці ЄСПЛ (простір, доступний ув'язненому під час перевезення; кількість осіб у камері транспортного засобу; освітлення та вентиляція в камерах для транспортування тощо) (с. 57-62);

3) соціальна стигматизація як результат запобіжного заходу. Авторкою виділено причини соціальної стигматизації (соціальну, медійну, юридичну) та запропоновано оптимальний шлях їх усунення (с. 62-67).

У підрозділі 2.2. «Етика кримінального процесуального доказування» дисертантка дослідила проблематику, пов'язану із кримінальним процесуальним примусом при збиранні доказів, провокацією кримінального правопорушення, кримінальними процесуальними механізмами захисту

таємниць, забезпеченням поваги до релігійних переконань під час доказування.

2.2.1. Кримінальний процесуальний примус при збиранні доказів – присвячений осмисленню проблематики застосування кримінального процесуального примусу до потерпілого, свідка, підозрюваного і обвинуваченого (в контексті права не свідчити проти себе).

Так, визначаючи допустимість застосування кримінального процесуального примусу до потерпілого, авторка виходить з критеріїв реального і потенційного потерпілого. Дисертанткою обґрунтовано допустимість застосування примусу до реального потерпілого, зважаючи на те, що втручання у його право на приватне життя спрямоване виключно на встановлення обставин кримінального правопорушення, визначення правильної кримінально-правової кваліфікації і притягнення винних осіб до кримінальної відповідальності, а не на приниження його честі і гідності. При цьому зауважено, що таке втручання не досягає мінімального «рівня жорстокості» у розумінні ст. 3 КЗПЛ, а тому є виправданим з огляду на тяжкість кримінального правопорушення, у якому підозрюється або обвинувачується особа. В свою чергу, стосовно потенційного потерпілого застосування кримінального примусу є передчасним і не може пояснюватись захистом від обвинувальних звинувачень у майбутньому (с. 67-75).

Авторкою зроблено висновок про те, що застосування кримінального процесуального примусу по відношенню до підозрюваного, обвинуваченого при збиранні доказового матеріалу не порушує право на самовикриття за умови, якщо такий ступінь втручання відповідає критеріям, передбаченим ст. 3 Конвенції. Тож, етична дилема має вирішуватись на користь публічних інтересів у кримінальному провадженні (с. 81).

2.2.2. Провокація кримінального правопорушення – розглянуто практику ЄСПЛ, спрямовану на перевірку заяви про провокацію на відповідність матеріальному (змістовному) критерію (вказує на наявність або відсутність ознак провокації в діях правоохоронних органів) та процесуальному

критерію (вказує на наявність у національного суду можливостей перевірити заяву про провокацію кримінального правопорушення). Висловлено позицію про те, що в основі провокації кримінального правопорушення лежать психологічні маніпуляції та обман, що безумовно суперечить вимогам етики (с. 87-95).

2.2.3. Кримінальні процесуальні механізми захисту таємниць. Досліджено етичні аспекти кримінальних процесуальних механізмів захисту таємниць у питаннях: 1) розголошення відомостей досудового розслідування, які містять інформацію про приватне життя; 2) розкриття інформації професійного характеру: а) лікарська таємниця; б) таємниця сповіді; в) таємниця приватного спілкування захисника і клієнта; г) залучення адвоката до конфіденційного співробітництва. Здобувачкою наведено аргументацію та алгоритм реалізації позиції, відповідно до якої існує необхідність передбачити кримінальні процесуальні механізми захисту таємниць, отриманих священнослужителем не лише під час сповіді, а й при виконанні інших релігійних обов'язків (с. 95-119).

2.2.4. Забезпечення поваги до релігійних переконань під час здійснення кримінального процесуального доказування. Розглянуто етико-правові проблеми співвідношення права особи на свободу світогляду та віросповідання із завданнями кримінального провадження виникають під час: 1) проведення слідчих дій (відбирання біологічних зразків для експертизи; освідування; огляду трупа, пов'язаного з ексгумацією); 2) обрання, зміни чи скасування запобіжного заходу та забезпечення слідчим суддею прав особи, яка тримається під вартою; 3) інших процесуальних питань (заявлення відводів з релігійних переконань, відкладення судового розгляду у зв'язку з проведенням релігійних свят або обрядів) (с. 119-139).

У підрозділі 2.3. Проблемні питання етики проведення окремих слідчих (розшукових) дій і негласних слідчих (розшукових) дій авторка дослідила етико-правові проблеми проведення окремих слідчих (розшукових) дій (далі – СРД) і негласних слідчих (розшукових) дій (далі – НСРД) у питаннях

пред'явлення особи для впізнання за фотознімками; залучення таємних агентів для отримання викривальних показань; проведення СРД, які передбачають оголення людини (с. 139-162). Авторкою висловлено низку цікавих та науково обґрунтованих позицій. Зокрема, зауважено на спірності дотримання етичних норм у разі проведення впізнання з використанням фотознімків із акаунтів у соціальних мережах або із інших кримінальних проваджень без отримання згоди особи, яка зображена на фотознімку, на таке використання. Висловлено обґрунтовані пропозиції стосовно процедури проведення під час обшуку житла обшуку особи, який передбачає її оголення, зокрема, в частині здійснення відеофіксації. Доведено доцільність запровадження судового контролю при вирішенні питання проведення огляду трупа, пов'язаного з ексгумацією, у випадках, коли родичі померлого заперечують проти цього.

У підрозділі 2.4. «Етика судового розгляду» авторка розглянула етико-правові проблеми судового розгляду. Висвітлюючи питання свободи вираження поглядів та поширення інформації про судовий розгляд, дисертантка слушно зауважила на тому, що у кримінальних провадженнях, які викликають підвищений суспільний інтерес, учасники провадження схильні публічно коментувати перебіг судового розгляду і ухвалені судові рішення. У контексті цього питання наведено позиції ЄСПЛ, який оцінює: 1) чи обмежуються зауваження учасника кримінального провадження залогом суду або поширені у ЗМІ; 2) чи повторювались зауваження поза залогом суду; 3) характер зауважень, тобто емоційність, використання непристойної, принизливої або саркастичної лексики; 4) наявність значного суспільного інтересу щодо перебігу судового розгляду; 5) співрозмірність застосованого стягнення до осіб, які допустили відповідні висловлювання, дописи.

Крім того, дисертанткою розглянуто проблематика етико-правового характеру, яка виявляється під час судового розгляду у питаннях, пов'язаних із взаємодією учасників кримінального провадження під час судового

засідання, інститутом відводу, процесуальними документами, які розглядає суд (с. 162-182).

У підрозділі 2.5. «Спірні питання дотримання вимог професійної етики окремими учасниками кримінального провадження» авторка приділила увагу актуальному і цікавому питанню дотримання вимог професійної етики в частині «дружби» в соціальних мережах. Слушно зауважено на тому, що факт «дружби» учасників кримінального провадження у соціальній мережі не свідчить про упередженість, а тому не є підставою для відводу. Наведено чинники, які здатні породити обґрунтовані сумніви у неупередженості таких суб'єктів (зокрема, ініціативний характер набуття статусу «друга» у соціальній мережі; характер спілкування у соціальній мережі, характер взаємодії учасників поза соціальною мережею тощо). Акцентовано на можливості виникнення відповідних проблемних питань у доказуванні (с. 182-187).

Осміслено питання порушення правил адвокатської етики як підстави для відмови захисника від виконання своїх обов'язків або відводу, самовідводу захисника, представника. Висловлено думку про те, що відмова у задоволенні заяви про відвід захисника з підстав, що не передбачені ст. 78 КПК України пояснюється тим, що суд не може перебирати на себе повноваження органу адвокатського самоврядування, надавати оцінку етичності поведінки адвоката при здійсненні захисту, представництва у кримінальному провадженні. Підтримано судову практику, відповідно до якої судді відмовляють у задоволенні заяв про відвід захисника з підстав порушення останніми правил адвокатської етики (с. 187-193).

У висновках, що завершують основний текст дисертаційного дослідження, авторка логічно підсумовує проведену роботу та формулює ключові результати проведеного дослідження у вигляді певних висновків і пропозицій (с. 194-213).

Список використаних джерел містить 555 наукових, нормативних та правозастосовних джерел, що розміщені в алфавітному порядку (с. 214-284).

Робота містить 4 додатки: список публікацій здобувача за темою дисертації (додаток А); відомості про апробацію результатів дисертації (додаток Б); результати опитування практичних працівників та науковців з проблемних питань правового забезпечення та реалізації етичних норм у кримінальному процесі України (додаток В); акт впровадження наукових розробок (додаток Г) (с. 285-312).

В результаті вивчення дисертації текстових запозичень без посилання на джерело не виявлено. Дисертація виконана українською мовою. Стиль викладення матеріалу – науковий. Наукові положення викладені дисертанткою чітко, послідовно та структуровано з урахуванням ступеню їхньої новизни, що дозволяє усвідомити зміст наукових пропозицій у порівнянні з раніше висловленими в науці кримінального процесу підходами щодо питань, які є предметом даного дослідження.

Ознайомлення з текстом дисертації Д. Л. Аббасової дозволяє зробити висновок про те, що вказана робота становить вклад у науку кримінального процесу, оскільки отримано нові результати у формі наукових висновків щодо правового забезпечення та реалізації етичних норм у кримінальному процесі України, а також надано обґрунтовані пропозиції з удосконалення нормативного регулювання і практики правозастосування.

Позитивно оцінюючи в цілому представлене дослідження, слід зауважити, що його окремі положення та висновки мають дискусійний характер та вимагають додаткового обґрунтування під час захисту.

1. Визнаючи доволі привабливим з наукової точки зору розгорнутий зміст дисертаційного дослідження, на думку рецензента, його структура має спірні нюанси. Так, підрозділ 2.2. – етика доказування, а підрозділ 2.3. – етика при проведенні окремих СРД і НСРД. Вказані процесуальні дії є способами збирання доказів, що є одним із елементів доказування. Тому виникає питання про те, чим авторка пояснює розмежування вказаних двох підрозділів (с. 2).

2. У рубриці «Уперше» міститься положення: «обґрунтовано, що якщо під час обшуку житла або іншого володіння виникає необхідність провести обшук особи, який передбачає її оголення, має здійснюватися безперервна, але роздільна відеофіксація: відеофіксація обшуку житла та іншого володіння не має перериватися, однак відеофіксація особистого обшуку має здійснюватися в окремій кімнаті на окремий відеофіксуючий пристрій з подальшим записом інформації на окремому матеріальному носії (який зберігається в опечатаному вигляді і може надаватися лише суду під час судового розгляду)» (с. 8). Запропонована ідея є слушною. Водночас виникає питання про те, чи мають брати участь поняті під час проведення обшуку з оголенням особи? Слід зауважити, що авторка не висловлює свого ставлення до цього інституту в цілому, хоча це питання сьогодні є актуальним.

3. Дисертантка розкрила етичні аспекти кримінальних процесуальних механізмів захисту таємниць, зокрема, у питанні залучення адвоката до конфіденційного співробітництва (с. 115-119). Але в результаті дослідження не зрозумілою для рецензента залишилася позиція авторки про те, чи правомірно використовувати дані, отримані за результатами залучення адвоката до конфіденційного співробітництва?

4. Серед положень наукової новизни «констатовано допустимість застосування примусу (не лише до підозрюваного, обвинуваченого, а й до свідка та потерпілого) при збиранні доказового матеріалу, якщо при цьому дотримані гарантії, передбачені ст. 3 Конвенції» (с. 8). Доречно було б у тексті роботи вказати позицію Верховного Суду, висловлену у постанові від 06 липня 2023 року (справа № 470/27/21): хоча в ч. 3 ст. 245 КПК і зазначено про те, що відбирання біологічних зразків у особи здійснюється за правилами, передбаченими статтею 241 КПК (освідування особи), проте ця норма закону не містить обмежень щодо кола учасників кримінального провадження, а тому отримання біологічних зразків можливе від будь-якої особи, навіть такої, що не має жодного процесуального статусу. Системний

аналіз положень ст. 245 КПК дає підстави вважати, що зразки для експертизи у кримінальному провадженні можуть бути відібрані у тієї особи, яка фактично володіє ними, незалежно від того, чи є ця особа стороною кримінального провадження.

5. На с. 156 наведено міркування авторки щодо особливостей обшуку, в рамках якого виникає необхідність втручатися в соматичний простір людини (проникати до фізіологічних порожнин). Оскільки у такому випадку йдеться про порушення права на приватність, то чи має така процесуальна дія перебувати під судовим контролем?

Отже, вказані зауваження відображають власні погляди рецензента щодо дискусійних питань, а тому не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації. Ступінь наукової новизни дослідження, обґрунтованість наведених у ньому положень, висновків та рекомендацій відповідає вимогам до дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Відображення наукових положень в опублікованих працях. Результати дослідження відображені в наукових статтях і тезах доповідей авторки на наукових конференціях, що в цілому свідчить про достатній рівень апробації. Основні результати дослідження знайшли відображення у 11 наукових публікаціях (4 статті у наукових фахових виданнях, перелік яких затверджено МОН України; 7 тез доповідей на наукових та науково-практичних конференціях).

Дотримання здобувачкою академічної доброчесності. Фактів порушення дисертанткою вимог академічної доброчесності рецензентом не виявлено.

Відсутність конфлікту інтересів. Рецензент не має реального чи потенційного конфлікту інтересів щодо здобувачки та/або її наукового керівника.

ЗАГАЛЬНИЙ ВИСНОВОК: дисертація Аббасової Дарії Лазимівни «Правове забезпечення та реалізація етичних норм у кримінальному процесі

України» є самостійною, комплексною, завершеною працею, що розв'язує конкретне наукове завдання – вироблення науково-обґрунтованих пропозицій щодо правового забезпечення та реалізації етичних норм у кримінальному процесі України, виявлення проблемних аспектів нормотворчості та правозастосування у вказаній сфері, а також надання обґрунтованих рекомендацій для їх вирішення. Дисертація відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам до оформлення дисертацій, затвердженим наказом МОН України від 12 січня 2017 року № 40, Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44, а її авторка, Аббасова Дарія Лазимівна, заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Рецензент

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінального процесу
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

Ольга ТИЩЕНКО

Підпис *Тищенко О.*
Засвідчую
Нач.ВК *[Signature]*
13. *[Signature]* р.